

Foto: Lenny Gonzales

Psykologi er politik

I januar modtog professor **Albert Bandura** USA's fineste videnskabspris for et seks årtier langt bidrag til videnskaben. Banduras mål med sin forskning er enkelt: at gøre verden mere retfærdig. Alle psykologer burde arbejde for lighed, mener han.

Af Sofie Tholl, *journalist, New York*

Når man taler med en 90-årig, forventer man et menneske, hvis karrieres storhedstid ligger et par årtier tilbage. Man luger lidt ud i bandeordene og forbereder sig på en samtale, der mest kommer til at handle om fortiden. Men sådan er det ikke med Albert Bandura.

Det er få måneder siden, at den canadisk-amerikanske psykologiprofessor fik tildelt den amerikanske præsidents prestigefyldte *National Medal of Science*, som er den højeste, nationale videnskabelige anerkendelse i USA og er blevet uddelt til videnskabsfolk siden 1963. Det skete kort efter, at hans seneste bog *Moral Disengagement: How People Do Harm and Live with Themselves* udkom i december 2015.

Albert Bandura smider selv et par "screwed" og "damned" ind i sine sætninger. Ordene bruger den 90-årige professor emeritus fra Stanford University for eksempel om klimaets tilstand, om George Bushs krig i Irak og om, hvordan vestlige stater er gået til modangreb med dødelige droner og med, ifølge Bandura, dehumanisering på den terrorvirksomhed, bevægelsen Islamisk Stat (IS) bedriver i disse år.

Det er uligheden i verden og især i det amerikanske samfund, der har inspireret Banduras videnskabelige livsværk.

– Jeg har tvunget mig selv til at være i konstant fornyelse og harspurgtmigselv: Hvordan bidrager min forskning til at gøre verden til et mere lige sted? Hvordan bidrager min forskning til humanismen? Det mener jeg er psykologiens fornemste opgave, siger han.

Ny forståelse af menneskets natur

Videnskabsprisen er kulminationen på seks årtiers arbejde, der begyndte med udgivelsen af hans første bog om aggressioner i 1959, *Adolescent aggression*. Bogen satte gang i en karriere, der har gjort ham til en af verdens mest citerede, nulevende psykologer – ja, faktisk beskrives han ofte som "den største nulevende psykolog," skriver den amerikanske psykologforening APA i sin omtale af prisuddelingen: "Kun Sigmund Freud, B.F. Skinner og Jean Piaget blev i en undersøgelse fra 2002 ranket over ham på listen over de mest fremtrædende skikkelser i den psykologiske disciplin."

Som psykologer og videnskabsmænd har vi ressourcerne til at forklare, hvordan de moralske afvigelser fandt sted; hvordan politikere udnytter borgernes frygt til deres eget bedste. Hvis ikke vi blander os, udbreder humanismen og oplyser folket, ender vi med at stå som tavse vidner til ondskab og udnyttelse.

– Albert Bandura, *professor emeritus*

Berømmelsen begyndte for alvor med det såkaldte bobodukke-eksperiment fra 1963. Bandura var knap 40 år gammel dengang, og med børn i hjemmet fandt han tv-kanalernes brug af vold som underholdning skræmmende. For mon ikke børnene ville tro, at vold var normalt, spurgte han sig selv og igangsatte et projekt, der varede over tre år. For rullende kameraer lod han én voksen banke løs på dukken Bobo og en anden voksen behandle dukken pænt foran et lille barn. Straks barnet var alene, begyndte det at kopiere den opførsel, det lige havde set, og en ny forståelse af menneskets natur var født.

– Min pointe med videnskaben har altid handlet om at oplyse folk om, hvilken verden, de lever i, og hvordan politikker og strukturelle valg har indflydelse på dem. Dukkeundersøgelsen pegede i retning af, at tv-programmer med umotiveret vold påvirkede seerne, siger han.

Allermest anerkendt blev Bandura for sit *self-efficacy*-begreb, der kort fortalt handler om, at man som menneske selv kan tage kontrol over sit livsforløb – om individets evne til at opnå succes. Bandura er barn af indvandrere og opvokset i et område uden mange ressourcer, og alligevel endte han som feteret professor på et af verdens mest anerkendte universiteter. Hans livsforløb har altid undret ham.

Kan man lære succes?

– Jeg var nødt til at stille mig selv det spørgsmål, fordi det var hele grundlaget for mit liv. Hvordan kom jeg dog så langt?

Som den yngste af seks søskende voksede Albert Bandura op i den nordlige del af staten Alberta i Canada. Hans forældre var immigreret fra Østeuropa, og de var “sande pionerer i Canadas vilde vesten i både sind og krop,” som Bandura siger.

I den lille landsby med 400 beboere var grundskole og gymnasium integreret i én skole. Det var svært at tiltrække undervisere til det øde og forladte område, og Albert Banduras ambitioner rakte videre end det niveau, der var at opnå med en lærer, der både underviste otte- og 16-årige.

– Hvis jeg ville have en god uddannelse, var jeg tvunget til at undervise mig selv, og sammen med en gruppe venner fik jeg sat et forløb i gang. Vi stjal lærerens bog om geometri og underviste os selv. Til sidst tog vi korrespondencekurser med mine forældres stærke opbakning. Og det var på den måde, at jeg blev klar til universitetet. Det var vores viljestyrke og tro på det, der gjorde det muligt, siger han og tilføjer, hvordan forskningen om *self-efficacy* var båret af en drøm om at bekæmpe den voldsomme ulighed i det amerikanske skolesystem.

Foto: Lenny Gonzales

Albert Bandura er født i det nordlige Alberta i Canada i 1925 og uddannet fra University of British Columbia, University of Iowa. Han er professor emeritus i Social Science in Psychology på Stanford University i Californien. Bandura har forfattet otte bøger og skrevet over 180 videnskabelige artikler i førende tidsskrifter.

vi godt ved, at vi er ved at ødelægge vores klode? Hvordan kan terroristerne fra IS leve med sig selv? Hvilke bortforklaringer bruger politiske ledere mon over for sig selv og befolkningen, når civile kvinder og børn rammes af droneangreb? Og hvordan retfærdiggør våben- og tobaksindustrien deres eksistens?

– Der var moralske paradokser i strid med humanismen alle de steder, jeg kiggede hen. Og alligevel lever folk, politikere og virksomheder i fred med sig selv, siger han.

Igennem omfattende kvalitativt arbejde fandt Bandura frem til en række teser, der kan forklare de moralske paradokser.

– Kort fortalt kan man justere sin moral ved at retfærdiggøre sine handlinger. Man kan som menneske helliggøre sine onde handlinger ved at sige, at det tjener et værdigt formål, eller man kan placere skylden et andet sted. Man kan minimere de harmfulde konsekvenser, ens handlinger har, og sidst, men ikke mindst, kan man dehumanisere de mennesker, man mishandler, hvilket vi ser i et bredt omfang.

Vi skal sprede humanismen

Til spørgsmålet om hvad vi så skal stille op med al den moralske afvigelse i alle samfundets lag, bliver der stille. Efter 15 sekunder kommer svaret i en kaskade.

– Hvis vi skal forandre dette moralske paradoks, skal vi gøre det virkelig svært for mennesker at fjerne humanismen fra deres skadelige opførsel. Det gør vi ved at sprede humanismen i vores privatliv, lokalt og globalt.

Stilhed igen. Bandura ved godt, det lyder stort og abstrakt. Den 90-årige professor griner:

– Det er det, min næste bog skal handle om. Om hvordan man spreder humanismen, ikke hvordan moralske afvigelser berettiges. Jeg begynder på den i dag.

Bandura nævner en historisk episode fra 1. Verdenskrig, som han mener eksemplificerer det abstrakte. Under krigen endte de allierede og tyskerne med at tilbringe en juleaften sammen. Langsomt forlod de skyttegravene og samledes.

Han tøver et øjeblik og fortsætter så:

– Mine østeuropæiske forældre var altså også nogle ekstremt hårdføre indvandrere. De arbejdede fra morgen til aften, og de levede, til de var langt over 90 år. Min genstridighed og viljestyrke er selvfølgelig også et produkt af de gener.

For at ændre skal vi forstå

Så vendte Albert Bandura det hele på hovedet. Hvis hans videnskab virkelig skulle bidrage til at gøre verden bedre, var han nødt til at se på alt det, der gør ondt.

– Jeg vidste nu, hvordan mennesket kan regulere sig selv til større succes og kontrol, men hvordan selvregulerer vi vores moral?

Spørgsmålene hobede sig op i professorens notesbog: hvorfor bidrager langt de fleste mennesker og politikere til klimaforandringer, selvom

De sang julesange, udvekslede gaver og pyntede et juletræ. Dagen efter, tilbage i skyttegravene, kunne soldaterne ikke få sig selv til at skyde, og under pres fra deres overordnede til at affyre våbnene "sendte de skudsalver mod stjernerne", som en soldat skrev hjem til sin mor.

– Det er et eksempel på, hvordan man kan genkende menneskeligheden i sin fjende, hvis man virkelig kigger efter, siger Albert Bandura.

Psykologen har et ansvar

Med sin seneste bog ville Bandura ramme et bredere publikum end normalt. Emnerne virkede for vigtige til at strande på universiteternes biblioteker. Det var svært at ændre en seks årtier gammel indgroet skrivestil, men professoren lagde de lange, ofte komplicerede, akademiske sætninger fra sig og skrev kortere afsnit, mere fængende. Denne bog var nemlig ikke tiltænkt hans kollegaer fra academia, men i stedet den informerede offentlighed og politikerne.

– Jeg er af den overbevisning, at vi som videnskabsmænd ikke alene skal lave research, som interesserer os eller det felt, vi befinder os i. Vi skal tage et politisk ansvar.

I årtier har Albert Bandura været engageret politisk, og sammen med sin kone deltog han i kampagner for klimaet, da de var yngre. Nogle naturområder omkring San Francisco, hvor Banduras familie havde slået sig ned, var truet med bebyggelse, og familien organiserede demonstrationer og stod offentligt frem med deres kritik. Men det er ikke nok at tilegne sin fritid den bedre verden, især ikke nu, mener psykologen.

– Vi står i en situation med graverende ulighed, hvor den lille elite af Wall Street-mænd og politikere laver fantastiske pengesummer, mens vi ødelægger vores middelklasse, og hvor folk mister deres hjem, deres pensioner og deres job. Vi ser Donald Trump udnytte befolkningens frygt for det fremmede, og selv under præsident Obama har vores udenrigspolitik været kynisk og udnyttende.

Når først Albert Bandura begynder at tale om Irak, er det svært at stoppe ham. Han har fulgt med over årtierne og har chokeret set til, mens den ene amerikanske leder efter den anden har truffet ødelæggende beslutninger. For Bandura er der ingen tvivl om, at Vesten har medvirket til – hvis ikke fuldstændigt – skabt IS helt fra bunden.

– Som psykologer og videnskabsmænd har vi ressourcerne til at forklare, hvordan de moralske

afvigelser fandt sted; hvordan politikere udnytter borgernes frygt til deres eget bedste. Hvis ikke vi blander os, udbreder humanismen og oplyser folket, ender vi med at stå som tavse vidner til ondskab og udnyttelse.

Politiseret psykologi

Det værste tænkelige scenarie for Albert Bandura er, hvis psykologer aktivt modarbejder humanismen, som det blev set i årene under krigene i Irak og Afghanistan. I disse år indgik foreningen af amerikanske psykologer, American Psychological Association (APA), i et tæt samarbejde med det amerikanske forsvarsministerium. Det kom frem i løbet af sommeren 2015, hvor den såkaldte Hoffman-rapport udkom. Rapporten dokumenterede, hvordan foreningens øverste embedsmænd, herunder formanden for APA's etiske komité, havde tætte forbindelser til Pentagon og aktivt forsøgte at holde foreningens etiske kodeks i tråd med forsvarrets forhørsmetoder, der var kendt for tortur.

– Handlingerne var i dyb modstrid med psykologernes mandat om ikke at gøre skade, og sagen er beviset på, at psykologien som felt allerede er dybt politiseret. Derfor må vi, der tror på humanismen, tage det på os og arbejde politisk for det mål, siger Albert Bandura, der også offentligt kritiserede det tætte samarbejde, APA havde med forsvarsministeriet.

I de seneste år har Bandura arbejdet endnu mere intenst end normalt. Da hans kone døde i 2011, hjalp bogen om moralsk afvigelse ham igennem.

– Arbejdet med den seneste bog var meget terapeutisk for mig. Jeg begravede mig i videnskaben i et stykke tid, og det hjalp mig igennem sorgen og ensomheden. Bogen er derfor også dedikeret til min kone, Virginia. Det vil jeg gerne lige nævne. For hendes liv handlede også om at forsage det onde og udbrede humanismen, siger han.

Virginia Bandura nåede derfor ikke at opleve, da Albert Bandura fik den fineste amerikanske videnskabspris i januar i år. Det ærgrer ham, for det var deres fælles projekt at gøre verden en lille smule bedre. Om den akademiske kamp for en bedre verden er slut for ham, og om bogen fra 2015 bliver hans sidste, kan han ikke sige med sikkerhed:

– Hvis jeg begynder at kede mig, så kommer der nok en bog endnu. 90 år er ingen alder. ●